

Το κείμενο δημοσιεύτηκε 15/10/2021 στο ιστολόγιο
www.areopagusbriefs.wordpress.com

Τι είναι πραγματικότητα, τι αλήθεια; Σύγχυση γύρω από τη μεταμοντέρνα σκέψη σήμερα

του Έραστος Φίλου

Ο μεταμοντερνισμός αναφέρεται (και καθιστά μάλλον αντίδραση) στην περίοδο που ακολουθεί την νεωτερικότητα – κοινώς γνωστή ως μοντερνισμός – περίοδο ευρωπαϊκής σκέψης που αναπτύχθηκε με την Αναγέννηση (14ος-17ος αιώνας) και άνθισε με τον Διαφωτισμό (17ος-19ος αιώνας), και στην οποία επικράτησαν ιδέες όπως αυτές του Καρτέσιου, Μπέρκλεϋ, Χιουμ, Λάιμπνιτς και Καντ.

Από ιστορική άποψη, ο μεταμοντερνισμός είναι η συνέχεια του μοντερνισμού και πρέπει να θεωρηθεί ως ο ηθικός αυτουργός ενός απλοϊκού χαρακτηρισμού της νεωτερικότητας, επειδή η σκέψη των στοχαστών της περιόδου αυτής ήταν κάθε άλλο από μονολιθική. Οι σκέψεις των Χιουμ και Καντ περιέχουν στοιχεία που είναι περισσότερο μεταμοντέρνα. Από φιλοσοφική άποψη ο μεταμοντερνισμός είναι πρωτίστως ερμηνεία του τι είναι και τι μετράει ως 'γνώση'. Όσον αφορά στην πραγματικότητα, αντιπροσωπεύει μια μορφή πολιτισμικού σχετικισμού, την

αλήθεια, τον λόγο, τις αξίες, γλωσσικές έννοιες, της ανθρώπινης ταυτότητας και πολλών άλλων.¹

Η σύντομη αυτή μελέτη αποσκοπεί στο να ερευνήσει γιατί ο μεταμοντερνισμός προκαλεί σύγχυση απειλώντας τη συνοχή ορισμένων ομάδων ομοϊδεατών. Ποιες είναι οι επιπτώσεις της μεταμοντέρνας «αποδόμησης» βασικών εννοιών, σε τι συνίστανται οι έννοιες της πραγματικότητας και της αλήθειας, και πώς επέρχεται σύγχυση με την εφαρμογή νέων ακαδημαϊκών εννοιών στη θρησκευτική ζωή και στην κοινωνία γενικά.

Σε τι συνίσταται η φιλοσοφία του μεταμοντερνισμού;

Η διαδικτυακή Εγκυκλοπαίδεια Britannica ορίζει τον μεταμοντερνισμό ως [φιλοσοφικό] κίνημα του τέλους του 20ού αιώνα που χαρακτηρίζεται από έναν ευρύ σκεπτικισμό, υποκειμενισμό ή σχετικισμό· μια γενική υποψία της ορθολογικής σκέψης· καθώς και οξεία ευαισθησία ως προς τον ρόλο της ιδεολογίας για την διεκδίκηση και διατήρηση της πολιτικής και οικονομικής δύναμης.²

Φιλελεύθεροι κριτικοί όπως η Έλεν Πλάκροουζ (Pluckrose) και ο Τζέιμς Λίντσει (Lindsay), σε πρόσφατο βιβλίο τους με τίτλο «Κυνικές Θεωρίες», εκφράζονται ως εξής³:

Ο μεταμοντέρνος τρόπος είναι δύσκολο να εκτιμηθεί πλήρως εκ των έξω· θεν επειδή μοιάζει πολύ με θεωρία συνωμοσίας. ... Η προοδευτική αριστερά δεν ευθυγραμμίστηκε με τον Μοντερνισμό, αλλά με τον μεταμοντερνισμό, ο οποίος απορρίπτει την αντικειμενική αλήθεια ως μια φαντασία που ονειρεύονταν αφελείς και/ή αλαζονικά φανατισμένοι στοχαστές του Διαφωτισμού που υποτίμησαν τις παράπλευρες συνέπειες της προόδου της Νεωτερικότητας. ... Ο μεταμοντερνισμός, ανάλογα με την άποψή σας, έχει γίνει ή έχει δημιουργήσει μια από τις λιγότερο ανεκτικές, μάλλον αυταρχικές, ιδεολογίες τις οποίες ο κόσμος είχε να αντιμετωπίσει από την εκτεταμένη παρακμή του κομμουνισμού και την κατάρρευση της λευκής υπεροχής και της αποικιοκρατίας. Ο μεταμοντερνισμός αναπτύχθηκε σε σχετικά σκοτεινές γωνιές του ακαδημαϊκού χώρου ως πνευματική και πολιτιστική αντίδραση

---

¹ J. P. Moreland και William Lane Craig, *Philosophical Foundations for a Christian Worldview*, 2^η έκδοση, (Downers Grove: InterVarsity Press, 2017), σ. 134.

² Encyclopedia Britannica, αναζήτηση του όρου “postmodernism” στις 12/12/2020, <https://www.britannica.com/topic/postmodernism-philosophy>.

³ Helen Pluckrose και James Lindsay, *Cynical Theories. How Universities Made Everything about Race, Gender and Identity – and Why This Harms Everybody*, (Λονδίνο: Swift Press, 2020), σ. 40.

σε όλες αυτές τις αλλαγές, και από τη δεκαετία του 1960 έχει εξαπλωθεί και σε άλλα μέρη του, όπως ο ακτιβισμός, καθώς και σε πολλές διοικήσεις, ακόμη και στην καρδιά της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας, και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Από εκεί άρχισε να εισχωρεί στην ευρύτερη κοινωνία. ... Θα μπορούσαμε λοιπόν να σκεφτούμε τον μεταμοντερνισμό ως ένα είδος ταχέως εξελισσόμενου ιού. Η πρωτότυπη και καθαρότερη μορφή του ήταν μη βιώσιμη: έσπασε τους ξενιστές του και κατέστρεψε τον εαυτό του. Δεν μπορούσε να εξαπλωθεί από τον ακαδημαϊκό χώρο στον γενικό πληθυσμό γιατί ήταν τόσο δύσκολος να κατανοηθεί και τόσο φαινομενικά απομακρυσμένος από τις κοινωνικές πραγματικότητες. [Ωστόσο, στην]... εξελισσόμενη μορφή του, εξαπλώθηκε, πηδώντας το χάσμα των «ειδών» από τους ακαδημαϊκούς στους ακτιβιστές και στους καθημερινούς ανθρώπους, καθώς έγινε όλο και πιο κατανοητός και ενεργός και ως εκ τούτου πιο μεταδοτικός. Μεταλλάχθηκε γύρω από έναν πυρήνα της θεωρίας για να σχηματίσει πολλά νέα στελέχη, τα οποία είναι πολύ λιγότερο παιχνιδιάρικα και πολύ πιο πεπεισμένα από τις δικές τους (μετα)αφηγήσεις. Αυτά επικεντρώνονται σε έναν πρακτικό στόχο που απουσίαζε πριν: να ανασυγκροτήσουν την κοινωνία στην εικόνα μιας ιδεολογίας που ήρθε και αναφέρεται ως «Κοινωνική Δικαιοσύνη».⁴

Έννοιες όπως η γνώση, η αλήθεια, το νόημα και η ηθική είναι, κατά τη μεταμοντέρνα σκέψη, πολιτισμικά κατασκευασμένες και καμιά απ' αυτές δεν διαθέτει τα απαραίτητα εργαλεία ή την ικανότητα να θέτει τους όρους για την αξιολόγηση των υπολοίπων. Ο μεταμοντερνισμός αρνείται ότι μέσω της επιστημονικής μεθόδου μπορεί να παραχθεί αντικειμενική γνώση της πραγματικότητας. Η «πραγματικότητα» είναι προϊόν κοινωνικοποίησης και βίωσης εμπειριών, ένα κατασκεύασμα του γλωσσικού συστήματος. Αντικειμενική αλήθεια δεν υπάρχει, μπορεί όμως να την προσεγγίσει κανείς με διαδικασίες όπως ο πειραματισμός, η διάψευση ή η μετατροπή. Κατ' αυτό τον τρόπο η μεταμοντέρνα προσέγγιση διογκώνει μια μικρή, κοινή αλήθεια – όπως την περιορισμένη μας ικανότητά να γνωρίζουμε και να εκφράζουμε «γνώση» μέσω της γλώσσας, των εννοιών και των κατηγοριών της – διακηρύττοντας ότι όλες οι αξιώσεις μας περί αλήθειας είναι αξίες φορτωμένες και δομές του πολιτισμού στον οποίο ζούμε: ένας πολιτισμικός/κοινωνικός κονστρουκτιβισμός. Στη μεταμοντέρνα σκέψη η επιστημονική μέθοδος δεν είναι τρόπος παραγωγής και νομιμοποίησης της γνώσης, αλλά μια «πολιτισμική προσέγγιση» μεταξύ άλλων, αλλοιωμένη όπως και οι άλλες από μια προκατειλημμένη ανθρώπινη λογική.

Στο βιβλίο τους οι Πλάκροουζ και Λίντσει απεικονίζουν μια ζοφερή εικόνα του αντίκτυπου που έχει ο μεταμοντερνισμός πάνω στη

---

⁴ Ομ., σ. 11 και σ. 51.

σύγχρονη κοινωνία και προσδιορίζουν τέσσερα βασικά χαρακτηριστικά του: (α') θόλωση των ορίων, (β') αναγωγή της δύναμης της γλώσσας, (γ') τον πολιτιστικό σχετικισμό, και (δ') την εννοιολογική απώλεια του 'μεμονωμένου' και του 'γενικού'.⁵

Φιλοσοφικές επιπτώσεις

Ο μεταμοντερνισμός στηρίζεται σε μια ευρεία απόρριψη της θεωρίας της αντιστοιχίας, δηλαδή της θέσης, ότι όταν το περιεχόμενο μιας πρότασης που εκφράζει κάποια πεποίθηση αντιστοιχεί πλήρως στη φύση των πραγμάτων και στις μεταξύ των σχέσεις τότε είναι αληθές, διαφορετικά ψευδές. Το δοκίμιο του Αμερικανού φιλόσοφου Τζέιμς Πόρτερ Μόρλαντ (Moreland) με τίτλο «Μεταμοντερνισμός και Αλήθεια»⁶ ασχολείται με κάποια βασικά θέματα σχετικά με την αλήθεια, επισημαίνοντας ότι η κλασική θεωρία της αντιστοιχίας υπήρξε η εξέχουσα γνωσιολογική άποψη που επέζησε τους περισσότερους κριτικούς της. Ο Μόρλαντ περιγράφει **πέντε συγχύσεις που προκαλεί η μεταμοντέρνα φιλοσοφία στις έννοιες 'αλήθεια' και 'γνώση'** και καταλήγει αποκαλώντας την «ανήθικη».

1. Η φύση της απόλυτης αλήθειας

Ο Μόρλαντ θεωρεί πως κατά τη μεταφυσική της έννοια **η απόλυτη αλήθεια είναι αντικειμενική αλήθεια**. Η αλήθεια ανακαλύπτεται, δεν δημιουργείται, γράφει χαρακτηριστικά. Μια αξίωση μπορεί να επιβεβαιωθεί από την πραγματικότητα, ανεξάρτητα από το αν κάποιος την αποδέχεται ή όχι. Η έννοια 'απόλυτη αλήθεια' είναι συμβατή με τις τρεις θεμελιώδεις αρχές της λογικής, την αρχή της ταυτότητας, την αρχή του αποκλεισμένου μέσου και την αρχή της μη αντίφασης, οι οποίες είναι απόλυτες οι ίδιες. Επίσης, η δέσμευση κάποιας συγκεκριμένης πρότασης ως προς την απόλυτη αλήθεια δεν συνεπάγεται καμία συγκεκριμένη θέση για το πώς κάποιος το γνωρίζει αυτό.⁷

2. Η αμεσότητα της πρόσβασής μας στην πραγματικότητα

Η δεύτερη σύγχυση αφορά τη γνώση και την πρόσβασή μας στην πραγματικότητα. Ο ισχυρισμός ότι κανείς δεν προσεγγίζει τη ζωή εντελώς

---

⁵ Ομ., σ. 33-35.

⁶ J. P. Moreland: "Postmodernism and Truth", στο: Norman Geisler και Chad V. Meister: *Reasons for Faith. Making a Case for the Christian Faith*, (Wheaton: Crossway Books, 2007), σ. 113-127.

⁷ Ομ., σ. 117.

αντικειμενικά, δηλαδή χωρίς προκατάληψη, επειδή **αντικειμενικότητα δεν υφίσταται** (οι όροι 'παρατήρηση' και 'αφήγηση' είναι θεωρητικά φορτωμένοι), εγκαταλείπει σύμφωνα με τον Μόρλαντ κάθε ελπίδα άμεσης πρόσβασης του νου στην «ανεπηρέαστη γνώση, δηλαδή την ικανότητα να παρατηρεί κανείς την πραγματικότητα – όχι ως εξηρημένος συμμετέχων, αλλά ως ανεξάρτητος παρατηρητής – θεωρώντας τον κόσμο από πλεονεκτική θέση έξω από τη ροή της ιστορίας». Συνεπώς, η μεταμοντέρνα θέση είναι ότι, **η 'γνώση', ως οικοδόμημα κοινωνικών και γλωσσικών δομών** μπορεί να προσεγγίσει την αλήθεια, αλλά αυτή δεν καθιστά παρά μια άκρως μεροληπτική αναπαράσταση της πραγματικότητας. Κατά πόσο όμως στέκει ένας τέτοιος ισχυρισμός, ρωτά ο Μόρλαντ, όταν η μεροληψία δεν μπορεί να βρίσκεται ανάμεσα στον γνώστη και ένα αντικείμενο πρόθεσης, ούτε μπορεί να αναιρεθεί η ικανότητα ενός ατόμου να το αξιολογεί. Η προκατάληψη το καθιστά αυτό ίσως πιο δύσκολο, όχι όμως αδύνατο.

Στο επιχείρημα του Μόρλαντ σχετικά με τη **δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στη πραγματικότητα και τη γνώση μας περί αυτής** συντάσσεται και ο φιλόσοφος-ηθικολόγος Σκοτ Σμιθ (R. Scott Smith)⁸. Ο Σμιθ επικαλείται τη θέση του Έντμουντ Χούσερλ (Edmund Husserl), ότι μπορούμε να γνωρίζουμε την πραγματικότητα άμεσα και με βεβαιότητα, χωρίς μεσολάβηση ή επιρροές. Το επιχείρημα αυτό προκύπτει ήδη από τα πρώιμα γραπτά του Χούσερλ στη «Φαινομενολογία» του, ως προσπάθεια να περιγράψει εμπειρίες (τα «πράγματα τα ίδια») και δεν πρόκειται απλώς για μεταφυσικές, θεωρητικές εικασίες. Ο Χούσερλ αναφέρεται στη φυσική σχέση ανάμεσα στη σκέψη και το αντίστοιχο αντικείμενο της λόγω της φύσης των δύο. Η έννοια του μήλου έχει φυσική συγγένεια με τις ιδιότητες που έχουν τα μήλα. Ο Χούσερλ όμως κάνει μια σημαντική διάκριση. Έστω αν και δεν υπάρχει απαραίτητος σύνδεσμος ανάμεσα στη διανοητική πράξη γύρω από το επιδιωκόμενο αντικείμενο και το ίδιο το αντικείμενο, η απλή εσκεμμένη σκέψη της διανοητικής πράξης δεν είναι επαρκής (επειδή σκεφτόμαστε πολλά πράγματα που δεν υπάρχουν στην πραγματικότητα). Ωστόσο, εάν η πράξη είναι του κατάλληλου είδους, **η ύπαρξη του αντικειμένου είναι γνωστή**. Υπάρχουν περιορισμοί ως προς το τι συνιστά «πράξη κατάλληλου είδους», καθώς είναι αυτό που καθορίζει ποια διανοητική πράξη και ποιο αντικείμενο ενώνονται αποτελεσματικά στην εκπλήρωση. Η σύνδεσμός τους είναι ουσιώδης, όχι υπαρξιακός. Ο Χούσερλ λοιπόν ισχυρίζεται, ότι όταν ένα

---

⁸ R. Scott Smith, "Finitude, Fallenness, and Immediacy. Husserlian Replies to Westphal and Smith", *Philosophia Christi*, τομ. 13, τεύχ. 1, 2011, σ. 105-126.

αντικείμενο είναι πλήρως παρόν, «δεν είναι απλώς εννοούμενο, αλλά με την αυστηρότατη έννοιά του βρίσκεται εκεί όπως εννοείται, και έτσι ενώνεται με το νόημα-αναφορά μας»⁹. Η συγκεκριμένη πράξη και το αντικείμενο αναφοράς συνάπτουν μια απαραίτητη σχέση. Το «αντίστοιχο αντικείμενο πρέπει [συνεπώς] να υπάρχει, και πρέπει να είναι όπως ειπύζεται ότι είναι»¹⁰. Το δεδομένο είναι η κύρια εκδήλωση σχέσης ανάμεσα στη σκέψη και το αντικείμενο. Κανείς δεν πρέπει ποτέ να διδαχθεί ποια πρέπει να είναι η αντίληψη τους! Ένα παιδί ξέρει ποιες είναι οι αντιλήψεις του μόλις συνειδητοποιήσει ότι κάνει εμπειρίες. Οι σκέψεις και οι έννοιες δεν προσδίδουν νέες ιδιότητες σε αντικείμενα, όπως ακριβώς η αντίληψη ενός μήλου ή ενός Πήγασου ανάλογα αντανακλούν ή όχι την πραγματικότητα. Ο Σμιθ συμπεραίνει ότι είμαστε σε θέση να συγκρίνουμε άμεσα το αντικείμενο όπως μας προσφέρεται μέσω της εμπειρίας μας και να ελέγξουμε αν τα δύο ταυτίζονται, συγκρίνοντας τη σκέψη μας με το αντικείμενο στην πραγματικότητα.

3. Πώς θεμελιώνεται η γνώση;

Ο Μόρλαντ επικρίνει τη σύγχυση που επιφέρει ο μεταμοντερνισμός ανάμεσα στον κλασικό θεμελιωτισμό και τον θεμελιωτισμό καθαυτό¹¹. Ο θεμελιωτισμός, ως θεωρία γνωσιολογικής αιτιολόγησης, ισχυρίζεται πως **η γνώση και η πίστη στηρίζονται στα θεμέλια βασικών πεποιθήσεων**. Η φιλόσοφος και θεολόγος Νάνσυ Μέρφι (Murphy) ασχολείται με την αιτιολόγηση μιας μεταμοντέρνας θεολογικής μεθόδου ενόψει της «γενικής σκεπτικιστικής αντίδρασης στην κατάρρευση του θεμελιωτισμού στην γνωσιολογία» ως ένα τρόπο αναζήτησης βεβαιότητας, ωστόσο, δεν υπάρχει καμία τέτοια βεβαιότητα και η αναζήτησή της είναι κάτι αδύνατο, γράφει¹². Οι μεταμοντέρνοι χριστιανοί το υποστηρίζουν αυτό ισχυριζόμενοι ότι μια τέτοια αναζήτηση για βεβαιότητα έρχεται σε αντίθεση με τη βιβλική διδασκαλία περί πίστης, περί αμαρτωλότητας των διανοητικών και αισθητήριων ικανοτήτων μας καθώς και την αδυναμία σύλληψης ενός άπειρου Θεού¹³. Δυστυχώς, γράφει ο Μόρλαντ, μια

---

⁹ Edmund Husserl, *Logical Investigations*, τεύχ. 2, μετάφραση J. N. Findlay (Λονδίνο: Routledge & Kegan Paul, 1970), σ. 765, αναφέρεται από τον R. Scott Smith, ομ., σ. 120.

¹⁰ Dallas Willard, *Logic and the Objectivity of Knowledge* (Athens, OH: Ohio University Press, 1984), σ. 242, αναφ. R. Scott Smith, ομ., σ. 120.

¹¹ Moreland, ομ., σ. 119.

¹² Nancey Murphy, *Beyond Liberalism & Fundamentalism. How Modern and Post-modern Philosophy Set the Theological Agenda*, (Harrisburg: Trinity Press, 2007), σ. 93.

¹³ Moreland, ομ., σ. 120.

τέτοια απεικόνιση των διανοητικών κινήτρων για τον θεμελιωτισμό αντιπροσωπεύει την σύγχυση ανάμεσα στον ίδιο τον θεμελιωτισμό και μιας ιδιαίτερα ακραίας καρτεσιανής μορφής του, καθώς οι εκδοχές ενός μέτριου θεμελιωτισμού δεν λαμβάνονται υπόψη. Ο τελευταίος ενδυναμώνεται από την πεποίθηση ότι η βεβαιότητα είναι απαραίτητη προϋπόθεση για τη γνώση ή ότι πρέπει κανείς να γνωρίζει πώς γνωρίζει για να έχει γνώση. Τέτοιες αναλύσεις είναι είτε πολύ αυστηρές είτε οδηγούν σε ατέρμονη σειρά συλλογισμών. Έτσι, ένας μέτριος θεμελιωτισμός – με αδύνατες βασικές πεποιθήσεις (που δηλαδή υπόκεινται σε πιθανή παραποίηση) –, είναι η κυρίαρχη φιλοσοφική θέση, επιμένει ο Μόρλαντ. Ο γνωσιολόγος Τζακ Κράμλεϊ (Crumley) το εξηγεί αυτό, γράφοντας: «Οι πιο απροσδιόριστοι επικαλούνται εμπειρίες ως το θεμέλιο μιας δικαιολογημένης ύπαρξης βασικών πεποιθήσεων. Χωρίς το θεμέλιο αυτό, οι θεμελιωτιστές ισχυρίζονται ότι ποτέ δεν θα μπορούσαμε να εξηγήσουμε πώς οι πεποιθήσεις μας αποκτούν την αρχική τους επιστημονική αξιοπιστία»¹⁴.

4. Η γλώσσα δεν είναι ο μοναδικός φορέας της αλήθειας

Ο Μόρλαντ επικρίνει τη σύγχυση που επιφέρει ο μεταμοντερνισμός στη φύση των προτάσεων ως φορείς της αλήθειας, δηλαδή το αληθινό ή ψευδές περιεχόμενο δηλωτικών προτάσεων και σκέψεων/πεποιθήσεων. Μια πρόταση είναι ένας γλωσσικός τύπος, ένα διακριτικό που συνίσταται σε μια λογικά αντιληπτή σειρά σημάτων που σχηματίζεται σύμφωνα με ένα πολιτιστικά αυθαίρετο σύνολο συντακτικών κανόνων, μια ακολουθία ήχων ή/και κινήσεων του σώματος που χρησιμοποιεί ένας ομιλητής για να εκφράσει ένα περιεχόμενο σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Έτσι, η χρήση μιας πρότασης (ή ενός κειμένου) δεν είναι ούτε απαραίτητη ούτε επαρκής για τη σκέψη ή την ύπαρξη του περιεχομένου. **Η έκφραση μέσω προτάσεων δεν είναι απαραίτητη για τη γνώση, επειδή γνώση αποκτάται μέσω της σκέψης και άμεσα.** Ένα παιδί είναι σε θέση να σκέφτεται πριν από την απόκτηση της γλωσσικής του ικανότητας. Ένα περιεχόμενο μπορεί επομένως να εκφραστεί μέσω ενός δυναμικά άπειρου αριθμού τεμαχίων γλώσσας. Και μπορεί να θεωρηθεί ότι ικανοποιεί κάποια μη γλωσσικά χαρακτηριστικά. Οι μεταμοντέρνοι επιτίθενται σε ένα ανδρείκελο όταν εστιάζουν στις υποτιθέμενες ανεπάρκειες γλωσσικών αντικειμένων για να κάνουν τη δουλειά που

---

¹⁴ Jack S. Crumley II, *An Introduction to Epistemology*, 2η έκδ., (Τορόντο: Broadview, 2009), σ. 130.

απαιτείται από αυτά στα πλαίσια μιας θεωρίας της αντιστοιχίας¹⁵. Έτσι, κατά τον Μόρλαντ, ο ισχυρισμός του Ρίτσαρντ Ρόρτι (Rorty): «Προτάσεις είναι στοιχεία της ανθρώπινης γλώσσας και... οι ανθρώπινες γλώσσες είναι ανθρώπινα δημιουργήματα. Η αλήθεια ... δεν μπορεί να υπάρχει ανεξάρτητα από τον ανθρώπινο νου, επειδή προτάσεις δεν μπορούν να υπάρχουν εκεί έξω ... Μόνο περιγραφές ... μπορούν να είναι αληθείς ή ψευδείς»¹⁶, επιτίθεται σε ένα ανδρείκελο και το επιχείρημά του αυτό υφίσταται μόνο αν παραδεχτούμε πως οι προτάσεις είναι οι θεμελιώδεις φορείς της αλήθειας, γράφει ο Μόρλαντ¹⁷.

5. Το μεταμοντέρνο πλαίσιο είναι άκρως περιοριστικό

Τελικά, ο Μόρλαντ κατακρίνει τη μεταμοντέρνα σύγχυση σε σχέση με τις αντιλήψεις μας περί αλήθειας και πραγματικότητας, επειδή υιοθετεί ένα «εξαιρετικά αμφισβητούμενο μοντέλο αντίληψης... πολύ απαισιόδοξο για τις προοπτικές της ανθρώπινης γνωσιολογικής επιτυχίας»¹⁸. Ενώ οι κριτικοί ρεαλιστές υποστηρίζουν ότι ο γνώστης είναι ικανός να γνωρίζει άμεσα ένα πλήθος μη νοητών αντικειμένων, λ.χ. το δικό του εγώ και τις νοητικές του καταστάσεις, καθώς και διάφορα αφηρημένα αντικείμενα όπως τους νόμους της λογικής, επίσης και πνευματικά όντα, συμπεριλαμβανομένου του Θεού, οι μεταμοντερνιστές πιστεύουν ότι οι άνθρωποι στην προσπάθειά τους να φτάσουν στον εξωτερικό κόσμο παγιδεύονται πίσω από κάτι. Για αυτούς, λέει ο Μόρλαντ, «το τείχος μεταξύ ανθρώπων και πραγματικότητας δεν αποτελείται από αισθήσεις όπως στην περίπτωση του Καρτέσιου. Αντιθέτως, συγκροτείται από την κοινότητά τους και τις γλωσσικές κατηγορίες και πρακτικές της. Η γλώσσα κάποιου χρησιμοποιείται ως τρόπος παραμόρφωσης, ως δημιουργικό φίλτρο. **Δεν μπορεί κανείς να ξεπεράσει τους περιορισμούς της γλώσσας** για να δει αν η συζήτηση για τον κόσμο είναι όπως ο κόσμος είναι πραγματικά. ... Τέτοιοι ισχυρισμοί είναι αυτό-αναιρούμενοι», καταλήγει. «Αν όλοι μας έχουμε παγιδευτεί πίσω από ένα πλαίσιο τόσο απλό, η 'άμεση όραση' είναι αδύνατη, και καμία πρόσφατη σκέψη δεν μπορεί να μας βοηθήσει να δούμε κάτι. Το μόνο που θα μπορούσε κανείς να κάνει είναι να μας καλέσει να 'δούμε' κάτι τέτοιο ως τέτοιο εντός του εννοιολογικού πλαισίου, ... οπότε είναι δύσκολο να δούμε για πιο λόγο

---

¹⁵ Moreland, ομ., σ. 122.

¹⁶ Richard Rorty, *Contingency, Irony, and Solidarity* (Νέα Υόρκη: Cambridge University Press, 1989), σ. 4-5, αναφ. J. P. Moreland, ομ., σ. 122.

¹⁷ Moreland, ομ., σ. 123.

¹⁸ Ομ.

κάποιος, ειδικά ένας Χριστιανός, θα έπρεπε να υιοθετήσει τη μεταμοντέρνα άποψη»¹⁹.

Επιπτώσεις στη θεολογία και την πίστη

Φαίνεται και πως ορισμένοι θεολόγοι υιοθετούν μια τέτοια άποψη. Η βιβλική ερμηνεία δείχνει να είναι ένα εύκολο πρώτο θήραμα: Η Μέρφι επισημαίνει ότι η βιβλική ερμηνεία είναι «ο πιο ενδιαφέρον τόπος για φιλοσοφικές εξελίξεις. ... Εισηγήσεις μεταμοντέρνων θεολόγων όπως αυτές του Φράι [Frei] και του Λίντμπεκ [Lindbeck] σχετικά με την αφηγηματική ερμηνεία αντιστρέφουν την κατεύθυνση της ερμηνείας και έτσι εστιάζουν την προσοχή των συντηρητικών συναδέλφων τους, έτσι ώστε εκείνοι να παραπονούνται συχνά πως η απόδοση ενός κειμένου στα πλαίσια σύγχρονων κατηγοριών δεν μπορεί να είναι παρά εκπτώτικη»²⁰.

Όμως, με την χειραφέτηση του αναγνώστη στο να αποφασίζει εκείνος για το νόημα ενός βιβλικού κειμένου, χωρίς την εξερεύνηση των πιθανών προθέσεων του συγγραφέα, αντιστρέφεται η φυσική σειρά των πραγμάτων. Ο αναγνώστης ενός κειμένου παγιδεύεται σε μια μεταμοντέρνα «παράδοση»-φούσκα, από την οποία δεν μπορεί να ξεφύγει μέσω γνωσιολογικής αναφοράς στην «παράδοση» του συγγραφέα, καθώς δεν μιλά τη «γλώσσα» του. Έτσι ούτε μπορεί να ξεφύγει τη μείωση του μοντερνισμού, και αναπόφευκτα να μην είναι έτσι σε θέση να ανακαλύψει την έννοια του βιβλικού κειμένου ως Λόγο του Θεού γι' αυτόν.

Οι θεολόγοι Ουίλιαμ Κλάιν, Κρέγκ Μπλόμπεργ και Ρόμπερτ Χάμπαρντ (Klein, Blomberg και Hubbard) θέτουν το πρόβλημα αυτό ως εξής²¹:

Τόσο η μετα-δομηκότητα [δηλαδή ο μετα-στρουκτουραλισμός] στη λογοτεχνική ανάλυση όσο και ο μεταμοντερνισμός ως κοσμοθεωρία μοιράζονται την ανησυχία να προχωρήσουν πέρα από τις μεθόδους και τα συμπεράσματα, εκεί όπου το νόημα ενός κειμένου δεν είναι καθόλου σταθερά εμπεδωμένο. Πιο συγκεκριμένα, θεωρούν το νόημα σε μεγάλο βαθμό, ή και εξ ολοκλήρου, ως το προϊόν μεμονωμένων αναγνωστών ή ερμηνευτικών κοινοτήτων. ... Παρόλο που χαιρετίζουμε την απόρριψη εξάρτησης από τον μοντερνισμό, την ανθρώπινη αυτονομία, τη λογική, την επιστήμη και την τεχνολογία ως το παν και το σκοπό της ζωής, επειδή στις πιο διεξοδικές

---

¹⁹ Ομ., σ. 125.

²⁰ Murphy, ομ., σ. 155.

²¹ William W. Klein, Craig L. Blomberg, Robert L. Hubbard, Jr., *Introduction to Biblical Interpretation*, 3^η εκδ., (Grand Rapids: Zondervan Academic, 2017), σ. 191.

μορφές του αυτός αναπόφευκτα οδήγησε στο σκεπτικισμό και τον αθεϊσμό, ... πρέπει να αμφισβητήσουμε την απόρριψη της απόλυτης αλήθειας εκ μέρους των μεταμοντέρνων, και τον ισχυρισμό ότι καμία θρησκεία ή ιδεολογία δεν μπορεί τελικά να είναι ανώτερη από οτιδήποτε άλλο, πολύ λιγότερο από τον «μόνο-αληθινό τρόπο», καθώς και την άρνηση μιας οποιασδήποτε γενικής μετα-αφήγησης (όπως αυτή που απεικονίζεται στη Βίβλο) καθώς και την αδυναμία των ανθρώπων να ξεπεράσουν την πολιτισμική ή γλωσσική τους κατάσταση.

Ένα από τα μεγάλα προβλήματα σε σχέση με την ερμηνευτική, στα οποία ο μεταμοντερνισμός έχει προσελκύσει την προσοχή, είναι η αδυναμία των ανθρώπινων διερμηνέων να καταλάβουν πλήρως (ή να γνωρίζουν ότι έχουν συλλάβει πλήρως) τη σημασία κάποιου άλλου σε οποιαδήποτε επικοινωνιακή πράξη. Αυτό πρέπει να το αποδεχτούν όλοι οι Χριστιανοί ότι δηλαδή, λόγω των πεποιθήσεών μας, ως άνθρωποι, είμαστε πεπερασμένοι και πεσμένοι. Υπάρχει όμως ένα μέσο όρο ανάμεσα στην αξίωση απόλυτης αντικειμενικότητας και στην άρνηση: σε πολλές περιπτώσεις μπορούμε να επιτύχουμε μια επαρκή κατανόηση της έννοιας ενός κειμένου.

Σε κάποιους κύκλους στις Ηνωμένες Πολιτείες και αλλού έχουν ήδη αρχίσει να μεταφράζονται θεολογικές έννοιες σύμφωνα με τους κανόνες της μεταμοντέρνας σκέψης, αλλά οι μεταμοντερνιστές αντιστέκονται σε κάθε είδος χρήσης του ορθού λόγου όπως π.χ. στην Απολογητική. Για τον Μπράιαν Μακλάρεν (McLaren), υποστηρικτή του μεταμοντερνιστικού κινήματος της Αναδυόμενης Εκκλησίας (Emergent Church), «το ευαγγέλιο δεν είναι κυρίως ενημερωτικό αλλά σχεσιακό/αποστολικό ... Το ενδιαφέρον του Θεού είναι για τον κόσμο, μέσα στον οποίο εκείνος δημιουργεί μια κοινότητα που ονομάζεται εκκλησία, αποτελούμενη από άτομα που παύουν να είναι 'μέρος του προβλήματος' [δηλαδή μετανοώντας] και επιλέγουν αντ' αυτού να ενωθούν με τον Θεό ως 'μέρος της λύσης' ενσωματωμένοι ταυτόχρονα σε μια αποστολή και σε μια κοινότητα στην οποία ο καθένας γίνεται αποδεκτός από τη χάρη, δια μέσω της πίστης στον Ιησού. ... Το μήνυμα της απολογητικής είναι η καλή ζωή και τα καλά έργα. Αυτό είναι πολύ πιο πολύτιμο και κοστίζει σε σχέση με την [απλή] επιβεβαίωση της αλήθειας ως απόλυτη και αντικειμενική ή την ανακήρυξη μιας εκδοχής του Χριστιανισμού ως ενός αληθινού μετα-αφηγήματος»²², όπως εκφράζεται χαρακτηριστικά.

---

²² Brian McLaren και Duane Litfin, "Emergent Evangelism. The Place of Absolute Truths in a Postmodern World—Two Views.", στο *Christianity Today*, 1^η Νοεμβρίου 2004.

Απαντώντας στον Μακκλάρεν, ο Ντούαν Λίτφιν (Litfin) θεωρεί πως «δεν είναι η εκτίμηση της αξίας της ορθής σκέψης ή των ‘επιχειρημάτων’ που κάνει τους ανθρώπους ‘μοντερνιστές’ επειδή τα (ορθο)λογικά επιχειρήματα προηγούνται του Διαφωτισμού»²³. Το επιχείρημα αυτό δείχνει πως παρόλο που οι μεταμοντέρνες ιδέες δεν είναι και τόσο καινούργιες, μπορεί να αποβούν καταστροφικές για τη σκέψη, τη πίστη και τη κοινωνική συνοχή σήμερα.

Επίσης, για να αμβλυθεί η εγγενής αστάθεια στις πλουραλιστικές κοινωνίες, η μεταμοντέρνα φιλοσοφία προσφέρει μια απλή λύση: δεν υπάρχει γενικό αφήγημα! Έτσι, δεν υπάρχει το ουσιαστικά ‘σωστό’ και ‘λάθος’. Και επειδή το ‘καλό’ και το ‘κακό’ δεν είναι παρά πολιτισμικά κατασκευάσματα, η ιδέα ενός ηθικού και δίκαιου σύμπαντος δεν είναι τίποτε άλλο από ένα παραμυθένιο μετα-αφήγημα. Έτσι η άποψη αυτή επιτρέπει σε όλους να έχουν δίκιο και σε κανέναν να καταδικάζεται επειδή δεν κάνει το καλό.

Συμπεράσματα

Η μελέτη αυτή επιχείρησε μια σύντομη ανάλυση του φιλοσοφικού κινήματος που ονομάζεται ‘μεταμοντερνισμός’ και στο αντίκτυπό που εκείνος έχει στη φιλοσοφική και επιστημονική σκέψη σήμερα, καθώς και με κάποιες επιπτώσεις του στο σύνολο της κοινωνίας (συμπεριλαμβανομένης της πίστης και της θεολογίας).

Ως προς τις φιλοσοφικές απόψεις που αφορούν τη γνώση και την επιστημονική κατανόηση της πραγματικότητας, ο μεταμοντερνισμός αποτυγχάνει στο να παρέχει ικανοποιητικές (εναλλακτικές) εξηγήσεις, ή έστω μια προσέγγιση που μπορεί να θεωρηθεί βιώσιμη. Στη θεολογική σκέψη, παρά την υπόσχεση για αναθεώρηση των παλιών χριστιανικών ιδεών (π.χ. την έννοια της κοινότητας), η θεολογική βάση του μεταμοντερνισμού δείχνει να μην είναι πειστική. Στις θετικές επιστήμες (συμπεριλαμβανομένης της κοινωνικής επιστήμης) υπάρχει το αντικειμενικό κριτήριο ‘ποιότητας’, η αντιστοιχία με την πραγματικότητα. Επιστημονικές θεωρίες είτε λειτουργούν είτε όχι. Είναι συνεπώς δύσκολο να κατανοηθεί πώς επιστημονικές θεωρίες που δεν αντιστοιχούν στην πραγματικότητα (και συνεπώς δεν είναι λειτουργικές) μπορούν να θεωρηθούν ωφέλιμες.

---

²³ Ομ.

Ο Έραστος Φίλος είναι φυσικός (MSc και PhD) με πολύχρονη εμπειρία στη βιομηχανική έρευνα στη Γερμανία και ως στέλεχος στο ευρωπαϊκό πρόγραμμα Έρευνας και Τεχνολογικής Ανάπτυξης στις Βρυξέλλες. Το 2020 ολοκλήρωσε ένα δίχρονο θεολογικό πρόγραμμα Χριστιανικής Απολογητικής (MA) στο Talbot School of Theology, Biola University, Λος Άντζελες, ΗΠΑ.